

P.J. van Koppen (2009). Voorwoord [Foreword]. In: P. Bosman, *Over misbruik gesproken* (pp. 5-9). s.l.: Noordboek.

Voorwoord

Peter J. van Koppen

Mijn buitenlandse collega's vinden de Nederlandse Officier van Justitie (OvJ) maar een vreemde instelling. Dat is niet iemand die voluit mag gaan voor een veroordeling zoals zijn Amerikaanse collega's, maar zich vooral moet afvragen: 'Zou ik deze verdachte zelf veroordelen?' Als het antwoord 'nee' is, dan moet de OvJ seponeren. De OvJ is een magistraat. De OvJ is dan ook geen aanklager. Om dat een beetje duidelijk te maken geef ik twee vrij willekeurige voorbeelden uit het leven van de OvJ. De OvJ kan voor de zitting van de rechtbank getuigen oproepen die dan verplicht zijn te verschijnen. Nu worden in Nederland zelden getuigen ter terechtzitting gehoord, maar als het gebeurt, schrijft de magistratelijke rol van de OvJ voor dat hij de getuigen oproept wier verhalen dienstig zijn om de rechtbank voor te lichten en niet alleen de getuigen die de verdachte zwart komen maken. Maar er is nog iets. Als de verdediging getuigen wil oproepen, dan moet zij dat in eerste instantie aan de OvJ vragen. Dat is voor mijn buitenlandse collega's onbegrijpelijk, maar vanuit de magistratelijke rol van de OvJ ligt dat voor de hand. Als de OvJ het niet doet, kan de advocaat natuurlijk altijd nog aan de rechtbank vragen om de getuigen op te roepen. Dat wel.

Mijn tweede magistratelijke voorbeeld is de OvJ die vrijspraak eist bij de rechtbank. Een strafzaak wordt altijd voorbereid door een parketsecretaris en die zorgt er ook voor dat de verdachte wordt opgeroepen en de zaak bij de rechtbank op de rol komt te staan. Het komt dan wel eens voor dat de OvJ, die zich een dag of enkele dagen voorafgaand aan de zitting gaat voorbereiden, het helemaal niet eens is met de parketsecretaris. Maar de zaak staat al op de rol en dan rest er niets anders dan

gewoon vrijspraak eisen. Ook dat is een uiting van de magistratelijke rol van de OvJ.

Buitenlanders vinden dat allemaal maar raar, ik vind dat een fraai kenmerk van ons rechtssysteem. De magistratelijkheid brengt wel met zich mee dat een OvJ zich niet als een *crime fighter* mag opstellen. Dat is, om nog een derde magistratelijke rol van de OvJ, uit den boze. Dat heeft te maken met het dossier. In een strafzaak in Nederland draait alles om het dossier. Dat bestaat vooral uit stukken en processen-verbaal die door de politie zijn voorbereid, maar de OvJ is verantwoordelijk voor de samenstelling, integriteit en juistheid van het dossier. Het dossier is zo belangrijk omdat de zitting bij de rechtbank meestal niet meer is dan de afronding van alles wat daarvoor is gebeurd. In een land als de Verenigde Staten is dat anders. Daar wordt – soms voor een jury, soms voor een rechter – de gehele zaak mondeling behandeld door alles opnieuw aan getuigen te vragen en stukken voor te lezen.¹ Het dossier is daar van ondergeschikt belang. Maar niet in Nederland: de rechter gaat hier uit van de juistheid en compleetheid van het dossier. En de OvJ is daarvoor verantwoordelijk. Dat geeft de OvJ in een Nederlandse strafzaak zó'n centrale rol dat het alleen maar goed loopt als hij zich uiterst magistratelijk opstelt en bijvoorbeeld ook stukken in het dossier opneemt die hem even niet goed uitkomen.

Die centrale rol van de OvJ maakt het zo erg als een OvJ de kantjes ervan afloopt of staat te jokken. Vooral dat laatste haalt de bodem onder het strafrechtssysteem weg, juist omdat de rol van de OvJ zo belangrijk is.

Dat roept de vraag op wat er zou moeten gebeuren met een OvJ die zich niet aan de magistratelijke rol houdt. Volgens velen moet die zo

1 Zie over het verschil tussen Nederland en de Verenigde Staten P.J. van Koppen & S.D. Penrod (2003) *The John Wayne and Judge Dee versions of justice*. In: P.J. van Koppen & S.D. Penrod (red.), *Adversarial versus inquisitorial justice: Psychological perspectives on criminal justice systems* (pp. 347-368). New York: Plenum en P.J. van Koppen (2009) *The diversity of nations and legal systems: Contrasting the Dutch and the Americans*. In: M.E. Oswald, S. Bieneck & J. Hupfeld-Heinemann (red.), *Social psychology of punishment of crime* (pp. 3-18). Chichester: Wiley.

snel mogelijk ex-OvJ worden. Zo dachten bijvoorbeeld nogal wat mensen over de jokkende dames in de Schiedammer Parkmoord.² Ik ben niet een voorstander van bijltjesgedrag, maar het moet in alle gevallen publiek duidelijk zijn dat niet-integer gedrag voor de Officier van Justitie absoluut uit den boze is.

Kunnen we het gedrag van de OvJ in de zaak tegen Paul Bosman dan als niet-integer beschouwen? Daar houd ik mij buiten. Maar ik kan wel vertellen wat de magistratelijke rol van de OvJ in dit geval met zich had moeten meebrengen. En dat is eigenlijk eenvoudig: de OvJ had zowel de belangen van de opsporing als de belangen van de verdachte moeten dienen. Dat geldt des te meer in zo'n beginstadium van een zaak, waarin de verdachte en diens raadsman nogal weinig informatie hebben, de Rechter-Commissaris evenmin en alle informatie wordt beheerst door de OvJ. Als de OvJ van die informatievoorsprong gebruik maakt om slechts het opsporingsbelang te dienen met voorbijgaan aan het belang van de verdachte, dan is dat allerminst magistratelijk. In de Verenigde Staten is dergelijk gedrag bij aanklagers gebruikelijk,³ maar in Nederland mag dat niet en dat soort dingen maakt ons rechtssysteem nu net beschaafder dan het Amerikaanse.⁴ Een OvJ die dat niet doorheeft, moet eens goed overleggen met zijn hoofdofficier over de vraag of hij wel geschikt is voor dit vak. En uit de zaak tegen Paul Bosman blijkt dat er ook hoofdofficieren zijn die zichzelf die vraag kunnen stellen.

2 Zie over die affaire P.J. van Koppen (2003) *De Schiedammer parkmoord: Een rechtspsychologische reconstructie*. Nijmegen: Ars Aequi Libri (met medewerking van Ch. Dudink, M. van der Graaf, M. de Haas, J. van Luik en V. Wijsman), R. Posthumus (2005) *Evaluatieonderzoek in de Schiedammer Parkmoord: Rapportage in opdracht van het College van Procureurs-Generaal*. s.l.: Openbaar ministerie (zie www.om.nl), P.J. van Koppen (2006) *De fluwelen handschoen van Posthumus: Over hetgeen ontbreekt in het rapport over de Schiedammer Parkmoord*. *Trema*, 29, 57-66 en P.J. van Koppen (2008) *Blundering justice: The Schiedam Park Murder*. In: R.N. Kocsis (red.), *Serial murder and the psychology of violent crimes* (pp. 207-228). Totowa, NJ: Humana.

3 Zie de schokkende beschrijving door M. Teurlings (2003) *Uitleveren aan de VS staat gelijk aan veroordelen: Een kritische noot ten aanzien van het vertrouwen in het Amerikaanse rechtssysteem*. *Nederlands Juristenblad*, 78, 371-376.

4 Andere belangrijke verschillen in de mate van beschaving zijn natuurlijk de doodstraf en onze professionele rechters tegenover hun jury.

Dat wilde ik schrijven over de procedure. Over de inhoud van de zaak kan ook iets worden gezegd. Paul Bosman werd niet gedwongen zijn DNA af te staan. Maar zou hij het dan vrijwillig hebben moeten afstaan, zoals aan hem werd gesuggereerd? Zijn beslissing om het niet te doen, lijkt mij erg verstandig. 'Het zou toch zijn onschuld kunnen bewijzen?' zullen velen denken. En dat is geen rare gedachte. Onderzoek van de Amerikaan David Schroeder uit New York laat zien dat door het DNA-onderzoek in die stad tegenwoordig minder mensen worden veroordeeld voor moord dan voordat DNA-onderzoek bestond.⁵ U leest het goed: minder veroordelingen. Tegenwoordig worden verdachten vrijgeleit door het DNA-onderzoek waar zij vroeger zouden zijn veroordeeld. DNA pleit dus vooral vrij en lijkt er vooral te zijn om de onschuldige verdachte te beschermen. Maar zo eenvoudig is het niet. Want het kan ook niet worden uitgesloten dat mensen ten onrechte door het DNA-onderzoek aan een misdrijf worden gekoppeld. Dat kan gebeuren doordat *samples* worden verwisseld of verkeerd worden gelabeld op de plaats delict. Dat kan gebeuren door onzorgvuldig werken in het laboratorium of door contaminatie bij het onderzoek. Hoe groot de kans is op zo'n fout, dat weten we eenvoudigweg niet; we weten alleen dat het voorkomt. Maar er is nog iets. Zelfs als iedereen spic-en-span zijn werk doet, bestaat er een kleine kans op een onterechte DNA-match. Die kans is, denken de wetenschappers, niet erg groot, maar is wel veel groter dan de meeste mensen denken. DNA is helemaal niet onfeilbaar.⁶

Als u gevraagd wordt om uw DNA af te staan terwijl u onschuldig bent – in de rol van Paul Bosman of bijvoorbeeld in een bevolkingsonderzoek in de buurt van een moord – dan is het verstandig dat te weigeren. U zal dan gevraagd worden: 'U hebt toch niets te verbergen?' Het goede antwoord is dan: 'Ik heb wel degelijk wat te verbergen. Ik ben

5 D.A. Schroeder (2007) DNA and homicide clearance: What's really going on? *Journal of the Institute of Justice and International Studies*, 2007 (7), 279-298.

6 R.J. van Koppen & H. Elffers (2006) De mythe van het DNA-bewijs. *Advocatenblad*, 86, 607-618.

onschuldig en dus verberg ik mijn DNA, want ik wil niet de kans lopen per ongeluk of door een foutje aan het misdrijf te worden gekoppeld.⁷ Er is nog een ander probleem, namelijk de interpretatie. Als er een DNA-match is met een sample van de plaats delict, dan hangt u. Als die DNA-match er niet is, dan plegen politie en justitie het DNA weg te verklaren. Ook dat zagen we in de Schiedammer Parkmoord, maar ook in de Puttense Moordzaak.⁷ In Schiedam werd het niet met de verdachte matchende DNA deels verzwegen en van de rest werd gezegd dat het wel van een schoolvriendje van het slachtoffertje zou zijn (zonder dat te controleren). In Putten werd sperma gevonden op het been van het slachtoffer dat van geen van de verdachten was en toch werden die vervolgd voor verkrachting en moord. De niet-match werd wegverklaard met de sleeptheorie: de verkrachter had sperma van een eerder seksueel contact tijdens de verkrachting naar buiten gesleept. Met DNA verliest de onschuldige verdachte altijd.

Peter van Koppen,
augustus 2009.

Prof. dr. P.J. van Koppen is hoogleraar Rechtspsychologie aan de Universiteit Maastricht en de Vrije Universiteit Amsterdam.

⁷ Zie over die laatste zaak uitgebreid J.A. Blaauw (2002) *De Puttense moordzaak: Reconstructie van een dubieus moordonderzoek* (3e ed.). Baarn: Fontein.